

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Beheerperspectief

Schreuder, H.; Karsten, L.

Publication date

2012

Document Version

Final published version

Published in

Nieuwe perspectieven voor publieke ruimten

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Schreuder, H., & Karsten, L. (2012). Beheerperspectief. In R. Engbersen, O. Thill, H. Schreuders, & R. Smeelen (Eds.), *Nieuwe perspectieven voor publieke ruimten* (pp. 100-107). SEV, Platform31.

<http://sev.platform31.nl/uploads/file/sociale%20infrastructuur/nieuwe%20perspectieven%20voor%20publieke%20ruimten%20%282%29.pdf>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Discipline 7

Beheerperspectief

Hanneke Schreuders, SEV en Lia Karsten, Karsten onderzoek en advies

1. Het beheerperspectief

Het beheer van de openbare ruimte richt zich op het onderhouden van de buitenruimte zodat een gebied leefbaar blijft. Met goed beheer verleid je tot gewenst gedrag van de mensen die gebruik maken van de plek en goed beheer remt ongewenst gedrag. In de praktijk wordt beheer vaak geassocieerd met de bekende drie-eenheid 'schoon, heel en veilig'.

Het perspectief van beheer is breed en betreft veel verschillende disciplines. Beheer betreft beheer van gebouwen, de buitenruimte, maar ook over bijvoorbeeld infrastructuur. Deze tekst focust zich op beheer van de openbare ruimte in de directe woonomgeving zoals onder andere pleinen, parken, speelplekken, stoepen en plantsoenen.

Het beheer van de buitenruimte is nooit af. Activiteiten komen steeds terug. Na de oplevering van nieuwe buitenruimte moet de veegwagen blijven komen, de prullenbakken moeten geleegd worden, het gras heeft een maaibeurt nodig en het struikgewas een snoei-beurt. Iedere keer is beheer nodig met als doel bij te dragen aan de kwaliteit van de buitenruimte en leefbaarheid.

Deze terugkerende activiteiten van beheer zijn niet de meest geziene en de meest sexy activiteiten in de buitenruimte. Zo scoren wethouders niet met het fantastische beheer in hun gemeente, maar met het openen van een nieuw park of mooi festival op het

plein. De ontwerper of de programmeur van het festival staan veel in de spotlights. Het beheer krijgt niet altijd de aandacht die het verdient. Dit is spannend, zeker in tijden van overheidsbezuinigingen. Goed en efficiënt beheer is belangrijk en een uitdaging voor de toekomst.

1.1 Vormen van beheer

Beheer van de openbare ruimte is onder te verdelen in fysiek en sociaal beheer. *Fysiek beheer* bestaat uit onder andere onderhoud van het groen, het ophalen van vuil en onderhouden van bestrating.

Sociaal beheer bestaat uit bijvoorbeeld het opstellen van specifieke straatregels, het surveilleren van bijvoorbeeld huismeesters, straatcoaches of parkwachters of beheer door bewonersgroepen. Eigenlijk kun je sociaal beheer zien als een georganiseerde rol van sociale controle op straat. Geografen Karsten en Van der Geest zien deze sociale vormen van beheer als belangrijk hulpmiddel bij het fysieke beheer, zo schetsen zij in hun artikel *Het groene antwoord op voortschrijdende verstedelijking* (2006).

1.2 Wie beheert

Beheer van de openbare ruimte behoort formeel tot de eigenaar van het gebied. Bijvoorbeeld de gemeente, corporatie, natuurorganisatie of bedrijf. Een heel scala aan professionals vanuit deze organisaties of van hoveniers en buurtbeheerbedrijven zijn werkzaam in het beheer van de openbare ruimte. De gemeentelijke

groendienst, de reinigingsambtenaar, de wijkbeheerder, de beheerregisseur. Professionals met ieder hun eigen taak en verantwoordelijkheid.

Het primaire beheer wordt door de eigenaar uitgevoerd, maar dit wil niet zeggen dat deze de enige is die een verantwoordelijkheid voor het beheer heeft. Juist ook gebruikers en bewoners hebben een verantwoordelijkheid. Zij zijn de 'ogen op straat', zoals de bekende Amerikaanse urbaniste Jane Jacobs in begin jaren '60 al schreef. De aanwezigheid van mensen op straat, bekendheid tussen bewoners onderling, het durven aanspreken van mensen op straat op ongewenst gedrag is essentieel voor het behoud van prettige openbare ruimten.

2. Het beheerperspectief toegepast

2.1 Fysiek beheer: groen onderhoud

Maaien, snoeien en rooien door de groendienst van de gemeenten – of door andere partijen zoals Staatsbosbeheer in Park Oudegein – is nodig. Bij onvoldoende beheer van de groenstructuur, komt de ruimtelijke inrichting niet tot zijn recht. Dit is kapitaalvernietiging van het ontwerp. Zo laten ook onderstaande situaties in Hoogvliet zien.

- 1) Het bankje in de Groene Gordel van Hoogvliet is behoorlijk gecamoufleerd door het gras dat wel een maaibeurt kan gebruiken. Het nodigt niet uit tot gebruik.
- 2) Even verderop in de Groene Gordel is het voetpad over een trapje naar het water nauwelijks meer te zien. Je moet wel heel veel wandelzin hebben om je door de brandnetels heen te waden.

Meestal gebeurt het groenbeheer van de openbare ruimte in een vast ritme, ingegeven door de gemeentelijke begroting en budgetten. Beheer is veelal top-down georganiseerd en daarom niet altijd flexibel bij het inspringen op actuele situaties. Bovendien is het soms lastig om lange termijn reserveringen voor onderhoud en investering bij beheer vast te leggen en gereserveerd te houden. Dit is zonde. Wat in lange tijd is opgebouwd met ontwerp, beheer en populariteit door bewoners kan dan snel weer afbrokkelen, zoals ook beschreven staat in het SEV-rapport Bloemkoolwijken toekomstbestendig maken (2012).

2.2 Fysiek beheer: extensief beheer

Deze fysieke vorm van beheer is een soort gecontroleerde verwildering van het groen. De natuur kan meer haar gang gaan. Zo hoeven niet alle struiken en bomen gesnoeid te worden. Ook mogen bijvoorbeeld afgevallen takken of bomen blijven liggen. Het maaien van het gras gaat ook vaak anders. Bijvoorbeeld door er schapen of runderen te laten grazen.

De rand van de Groene Gordel aan de oevers van de Oude Maas van Hoogvliet is aangewezen als gebied voor extensief beheer. Deze runderen maaien het gras. Dit is het groene gebied tussen de woonwijken van Deelgemeente Hoogvliet en de oevers van de Oude Maas.

2.3 Fysiek beheer: vuil en bestrating

Zwerfvuil in de openbare ruimte en graffiti op gebouwen in de directe woonomgeving is een grote ergernis van veel bewoners en gebruikers van de openbare ruimte. Dit stellen onderzoekers Uytterlinde en Oude Ophuis in het [SEV-rapport Bloemkoolwijken toekomstbestendig maken \(2012\)](#).

Socioloog Talja Blokland constateert in haar artikel Het belang van publieke familiariteit in de openbare ruimte (2009) dat een schone straat, park en plein betrokkenheid en veiligheid uitstraalt. De VROM-raad

Zwerfvuil op straat in de Amsterdamse buurt de Kleine Wereld. Deze vervuilde omgeving geeft de indruk dat weinig mensen betrokken zijn bij de buitenruimte.

Een achteraf straatje in Zuilen. De straat wordt niet gebruikt waarvoor deze bedoeld is en dat geeft een onprettig gevoel aan de bewoners.

Gebruiksregels in het Poptapark.

benadrukt in haar rapport Publieke Ruimte (2009) dat 'een goed beheerde publieke ruimte ook een basis legt voor het vertrouwen van burgers in de overheid. Andersom geldt dat er een risico bestaat van een negatieve spiraal als de openbare ruimte niet 'schoon, heel en veilig is.' Voldoende redenen om juist ook aandacht te blijven besteden aan de gewone alledaagse dingen zoals het ophalen van het vuil en het zorgen voor nette bestrating. Dat is beheer. Het gaat om gewone dingen, maar het moet wel steeds gebeuren.

2.4 Sociaal beheer

Steeds vaker zie je 'gewone' gedragsregels uitgeschreven in de openbare ruimte. Zo ook in de Delftse buurt Poptahof. Ook zijn er parkbeheerders werkzaam

in het Poptapark. Op de website van de buurt staat hierover: "Zij letten erop dat het park schoon en veilig blijft. Ook zijn zij het aanspreekpunt als u vragen, klachten of opmerkingen heeft die met het Poptapark te maken hebben. Zij geven deze door aan de juiste personen bij Woonbron, de gemeente of de projectorganisatie. De parkbeheerders zijn dagelijks in het park te vinden, vooral op de momenten dat veel mensen van het park gebruik maken."

A8erna

In Koog aan de Zaan zijn gebruiksregels opgesteld voor de skateplek 'A8erna' gelegen onder het viaduct van de snelweg A8. Het ontwerp van de plek heeft diverse prijzen gekregen. Echter, de praktijk is weerbarstiger. Bewoners ervaren overlast van de jongeren en de

jongeren vinden dat de skateplek niet aan hun wensen voldoet. Het beheer door de gemeente heeft moeite om goed met de wensen en klachten om te gaan. De gebruiksregels zouden de spanningen tussen beheer en gebruik moeten verlichten.

Alcoholverbod moet de jongerenoverlast bij de skateplek verminderen.

Gebruiksregels voor skateplek. Blijkbaar worden deze regels niet gedragen door de graffiti-spuitsers.

2.5 Sociaal beheer: beheer door bewoners

Op steeds meer plekken zijn bewoners actief bij het beheer van de openbare ruimte in hun directe woonomgeving. Vaak in samenwerking met de eigenaar van de grond zoals de gemeente of corporatie. Volgens geografen Karsten en van der Geest is beheer het meest succesvol als er vormen van publieke en private samenwerking mogelijk zijn. Hieronder geven we een paar voorbeelden van publiek beheer in combinatie met privaat initiatief.

2.6 Sociaal beheer: medebeheer door bewoners

In Delft en Amsterdam experimenteren de gemeente en woningcorporatie met medebeheer door bewoners. Bewoners dragen bij aan het beheer van de publieke ruimte. Bijvoorbeeld door het onderhouden van een plantenperk, bloembak, een gazon of een moestuin. Bewoners krijgen hierbij niet de totale verantwoordelijkheid en het ontwerp van de buitenruimte is zo ingericht dat het niet volledig afhankelijk is van medebeheer.

Het geeft een extra kwaliteit aan de publieke ruimte bovenop het gemeentelijk beheer. Het gaat hier om het toe-eigenen van openbare ruimte door de gebruikers die tegelijkertijd een stukje beheer overnemen. Bewoners hebben wel een prikkel nodig om hieraan mee te doen. Dit kan variëren van een sociaal motief: 'wij vinden het leuk om samen met bewoners het plantsoen mooi te houden'. Of een motief uit onvrede: 'nu gaan wij zelf de planten wel bijhouden om af en toe zwerfvuil op te ruimen'.

In aandachtsbuurten van Delft en Amsterdam experimenteren de gemeente, corporatie en de SEV - met financiering van het VSB-fonds - met medebeheer door bewoners. Bewoners die zich hadden opgegeven voor het medebeheer of bewoners die toevallig langs liepen, hielpen mee met het planten van de eerste bollen en planten.

Bij medebeheer is samenwerking en afstemming met het regulier beheer nodig. De kunst is om de kracht van zowel de bewoners als de professionals optimaal te benutten en te stimuleren. Neem daarnaast zoveel mogelijk belemmeringen weg zodat ieder kan doen wat hij leuk vindt en waar hij goed in is. Zowel bewoners en professionals kunnen medebeheer initiëren.

2.7 Sociaal beheer: zelfbeheer door bewoners

Het komt voor dat bewoners het groenbeheer volledig overnemen van bijvoorbeeld de gemeente. Bijvoorbeeld zoals bij het SEV-experiment in de wijk de Hoekwierde uit Almere. Stichting Zelfbeheer Hoekwierde zorgt met buurtbewoners voor onder andere het maai- en snoeiwerk. Bij zo'n sterke vorm van bewonersbeheer komt het initiatief bijna altijd bij de bewoners vandaan. De bewoners van Stichting Zelfbeheer Hoekwierde hebben meerdere motieven om mee te doen. In het geval van de Hoekwierde gaven de bewoners aan: 'wij kunnen het beheer sneller, beter en goedkoper uitvoeren. En het is nog leuk ook!'

Bij alle vormen van beheer door bewoners is het essentieel dat voor iedereen duidelijk is wie de eindverantwoordelijkheid voor welke deelaspecten van beheer heeft. De bewoners van Hoekwierde hebben met de gemeente een samenwerkingsovereenkomst getekend en een kruisjeslijst gemaakt van wat zij wel en niet doen in het beheer. De openbare ruimte blijft in eigendom van de gemeente.

Stichting Zelfbeheer Hoekwierde werkt aan het beheer van de openbare ruimte. Bewoners nemen een groot deel van het groenbeheer van de buurt over van de gemeente. Inmiddels zijn er bijna 80 vrijwilligers aangemeld. Dit is een pilot uit SEV-experimentenprogramma 'Zelforganisatie in new towns'.

3. Het beheerperspectief multidisciplinair toegepast

3.1 Ontwerp, gebruik en programmering

De ontwikkeling van de openbare ruimte staat niet stil.

'Beheer is meer dan het conserveren van de gerealiseerde ruimte', zoals geschreven in de *Handleiding succesvolle openbare ruimte* van CROW (2011).

Daarom is het belangrijk aan te sluiten bij andere disciplines. Volgens sociaal geografen Karsten en Van der Geest is het beheer de basis van goed functionerende openbare ruimte. Maar dan moet beheer wel een aandachtspunt zijn bij al die disciplines die betrokken zijn bij het ontwerp, het gebruik en de programmering van openbare ruimten.

Drie disciplines

Eis de plek van beheer op bij het ontwerp, gebruik en programmering van de publieke ruimte. Ten eerste *het ontwerp*. Met welk doel is de publieke ruimte ontworpen? En voor welk type beheer leent deze plek zich? Ten tweede is *de sociologische discipline* belangrijk. Wie wonen er en wie maken gebruik van de plek? Wat zijn de sociale problemen en over welke veerkracht beschikken de bewoners? En ten slotte moet er voldoende oog zijn voor de *programmering van economische activiteiten* (winkels, horeca, voorzieningen, evenementen) en de interactie die dat heeft met verschillende vormen van gebruik en mate van intensiteit. Het is belangrijk deze drie disciplines goed in kaart te brengen om een inschatting te kunnen maken van de intensiteit en vormen van beheer.

4. Aanbevelingen

1. **Accepteer geen kapitaalvernietiging van het ontwerp door ontoereikend beheer.** Een mooi ontworpen park of plein komt niet meer tot zijn recht als beheer tekort schiet. Spreek vooral eigenaren, maar ook gebruikers en bewoners van de openbare ruimte, aan op hun verantwoordelijkheid voor en het belang van het beheer van hun openbare ruimte. Zorg ervoor dat de regie van het beheer van het gebied bij één partij ligt.
2. **Neem in de ontwerpfase ook het beheerperspectief mee.** Is het ontwerp dat gerealiseerd wordt wel te beheren? Misschien zijn er knelpunten in beheer die zorgen dat het ontwerp niet goed tot zijn recht komt. Ook financieel moet het beheer meegenomen worden. Zorg bij oplevering van een (vernieuwde) openbare ruimte voor een lange termijn beheerplan en budget. Belangrijk hierbij is speelruimte te houden in het beheerplan voor onverwachte ontwikkelingen. De plek wordt in de praktijk misschien wel anders gebruikt dan in het ontwerp is voorzien. Gebruik laat zich nooit vooraf helemaal plannen. Blijf ook vanuit het beheerperspectief de plek goed observeren en blijf met gebruikers in gesprek.
3. **Maak ruimte voor bewonersbeheer.** Zowel vanuit bewoners en professionals is er steeds meer aandacht voor verschillende vormen van beheer door bewoners. De veronderstelling is dat gevoel

van eigenaarschap van de buitenruimte bijdraagt aan sociale en fysieke kwaliteit van de buitenruimte. Kijk op kleine schaal van blok- of straatniveau waar groepen gelijkgestemden wonen. Die plekken kunnen zich lenen voor vormen van bewonersbeheer. Informeer en enthousiasmeer bewoners en laat je informeren door bewoners en professionals. Zoek naar bewoners met leiderschap die een initiatief willen en kunnen trekken. Doe dit op een laagdrempelige én duidelijke manier. Heb geduld! Zowel voor bewoners als professionals is meebeheren nieuw en verwacht niet dat iedereen mee doet.

4. **Experimenteer met andere vormen van beheer en inrichting die lager zijn in de beheerkosten.** Pas bijvoorbeeld extensief beheer toe. Het verlagen van de onderhoudsbudgetten voor de openbare ruimte is geen tijdelijk fenomeen, maar een nieuwe conditie voor de 21e eeuw. De noodzaak om in ontwerp en beheer te vernieuwen staat buiten kijf. Dit zal zeker leiden tot een ander beeld van de openbare ruimte. Bij extensief beheer kan een plantsoen getransformeerd worden in een wild park en een grasveld in een natuurgebied. Blijf goed kijken naar de functie en sociale context van de openbare ruimte, maar sta open voor een ander beeld in de wijk.

Verantwoording

Deze tekst is gebaseerd op de opgedane kennis tijdens de bezoeken van de acht experimentlocaties, op basis van de SEV-studies naar Publieke Ruimte en op basis van onderstaande bronnen.

Bronnen

Blokland, T. (2009) Het belang van publieke familiariteit in de openbare ruimte. B en m: Tijdschrift voor beleid, politiek en maatschappij, 3(36), 183-19.

CROW (2011). Cursus Succesvolle Openbare Ruimtes. Ede: CROW

<http://www.hoekwiede.nl/>

Karsten, L. en F. van der Geest (2006) Het groene antwoord op voortschrijdende verstedelijking: maatschappelijk omarmde recreatieve ruimten. Vrijetijdstudies, no. 3-4, p. 66-77.

Nio, I., N. Jutten en W. Lofvers (2011). Studie Woonerven Lunetten. Rotterdam: SEV.

<http://www.poptahof.nl/wonen/parkbeheer.html>

Uyterlinde, J.C.M en R.J.M. Oude Ophuis (2012). Bloemkoolwijken toekomstbestendig maken, Rotterdam: SEV

VROM-raad (2009). Publieke Ruimte. Naar een nieuwe balans tussen beeld, belang en beheer, Den Haag: VROM-raad.